

Ефективність допрофільного навчання вимагає налагодження дієвої діагностики рівня навчальних досягнень учнів основної школи, профконсультаційної психодіагностики з метою визначення професійних інтересів та якостей школярів для створення однорідних за підготовленістю та інтересами мікроколективів (класів, груп). Допрофільна підготовка має здійснюватись через факультативи, предметні гуртки, наукові товариства учнів, Малу академію наук, предметні олімпіади, кабінети профорієнтації.

Основна функція курсів за вибором — профорієнтаційна. Основна мета курсів за вибором — сприяти самовизначенню школяра щодо профілю навчання. При виборі й розробленні курсів за вибором необхідно враховувати такі вимоги до них: варіативний характер, достатня (надлишкова) кількість (для забезпечення учнів можливості реального вибору), короткотривалість — 8-16 годин (дасть можливість школяру протягом навчального року змінити, у разі потреби, декілька курсів за вибором), завершеність, оригінальний зміст.

Переваги допрофільної підготовки в межах одного загальноосвітнього навчального закладу полягають в організаційній простоті. Учні гарантовано отримують запланований зміст освіти в рамках визначеного навчального часу на одній території. Ця модель допускає тісніший зв'язок усіх напрямів допрофільної підготовки, а саме: інформаційної роботи, курсів за вибором, психолого-педагогічного супроводу допрофільної підготовки. Недолік моделі — при нечисленному складі учнів мала ймовірність вибору того чи іншого курсу за вибором, а також недостатність кадрового і матеріально-технічного ресурсів

Література

1. Дидактичні засади формування навчальних профілів: посібник/ [авт. кол.: В.І. Кизенко, О.К. Корсакова, Л.А. Липова, Л.Л. Момот, С.Е. Трубачева, В.Р. Ільченко]; за наук. ред. В.І. Кизенка. - К.: Пед. думка, 2010.- 132 с.

2. Методичні рекомендації впровадження допрофільної підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS7939>

ОРГАНІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Онаць Олена Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу економіки та управління загальною середньою освітою
Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ
ORCID ID: 0000-0003-3323-1289

Організація профільного навчання в Україні — явище не нове, але його стан на сьогодні не задовольняє потреби здобувачів освіти і суспільства в

цілому. Закон України «Про освіту» визначив модель старшої школи, яка має бути з 2027 року трирічною і профільною за двома спрямуваннями: академічне та професійно-орієнтоване [1]. Тобто, профільне навчання передбачає диференціацію навчання учнів відповідно до їхніх нахилів і здібностей, професійного самовизначення ще під час навчання у школі, формування у них ключових компетентностей.

Вибору учнем профілю навчання у старшій школі мають передувати ефективна допрофільна підготовка, яка передбачає створення освітнього середовища, яке сприятиме подальшому профільному самовизначенню. Допрофільна підготовка, як відомо, повинна мати такі складові: діагностування, поглиблене вивчення предметів, факультативи та курси, електронні профорієнтатори, кабінети профорієнтації тощо - таких форм і методів дуже багато, адже без ефективної роботи у базовій школі підготовка учнів до здобуття профільної освіти не буде успішною.

У рамках шведсько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні» розроблено рекомендації «Старша школа: кроки до становлення. Методичні рекомендації», в яких окреслено методологічні засади організації профільного навчання, досвід профільного навчання у Республіці Польщі, оцінювання ефективності його організації в Україні, створення для цього міжмуніципальних освітніх округів. Автори методичних рекомендацій А. Сейтосманов, О. Фасоля, В. Мархлевські зазначають, що «основними складовими допрофільної підготовки є основні компетентності здобувачів освіти: інтелектуальна компетентність як здатність працювати з різноманітною інформацією, схильність до науково-дослідницької діяльності; діяльнісна компетентність як уміння самостійно конструювати навчальну діяльність; рефлексивна компетентність як спроможність здійснювати самооцінку та самоконтроль; особистісна компетентність як бажання та вміння виявляти цілеспрямованість, ініціативу та самостійність; креативна компетентність як схильність до нових ідей, пошуку нових нестандартних рішень; емоційна компетентність як вміння адекватно реагувати на різноманітні, часто нестандартні ситуації» [3].

Дослідження щодо вивчення думки керівників закладів загальної середньої освіти (надалі - ЗЗСО) про терміни початку допрофільного навчання, у якому ми брали активну участь, показало, що існують різні думки щодо термінів організації допрофільного навчання та профорієнтації (опитування 3000 директорів ЗЗСО - 2004 рік): початок допрофільного навчання (з 8-го класу - 16,2 %; з 5-го класу - 13,1%; з 7-го класу - 9,5%; з 9-го класу - 6,6%; з 6-го класу - 2,6%; 1-4 класи - 0,7 %; інше - 1,1 %); форма допрофільного навчання (поглиблене вивчення предметів - 47,7 %); психолого-педагогічна робота з дітьми - 40,6%; курси за вибором - 36,0%; факультативи - 24, %. Нас цікавила також думка керівників щодо вимог до вчителя профільної школи (поглиблене знання предмета - 71,2%; володіння інноваційними технологіями навчання і виховання - 63,5%; навички

організації пізнавальної діяльності школярів — 55,1%; навички організації спецкурсів - 44,2 %).

Інститутом освітньої аналітики у 2020 році проведене дослідження щодо організації профорієнтаційної роботи серед (1691 особа - заступники директорів шкіл), яка є необхідною складовою допрофільної підготовки та профільного навчання. Респонденти вважають, що терміни початку профорієнтаційної роботи потрібно починати: з дошкільного віку - 0,5 %; з 1 класу - 3,2 %; з 4 класу - 37,4 %; 5 клас - 17,4 %; 8 клас -37,2 %; 9 клас - 6 %; 10 клас - 0,6 %; 11 клас - 0,1%. Більшість респондентів безпосередньо займаються профорієнтаційною роботою.

Як бачимо, думки щодо термінів організації профорієнтаційної роботи та допрофільного навчання досить різні, але її початок такої роботи доживий навіть із дошкільного віку. Це підтверджують результати багатьох експериментів, зокрема результати Всеукраїнського психолого-педагогічного експерименту «Вибір успішної професії» (2008-2018 роки) під керівництвом доктора психологічних наук, професора Побірченко Н. А., в якому брали участь більше 30 ЗЗСО України. Загальною метою проекту було впровадження в освітній процес ЗЗСО інноваційних технологій розвитку здатності дітей та учнівської молоді до вибору успішної професії, планування кар'єри та формування соціально значущих життєвих компетентностей відповідно до вимог сучасного ринку праці. Цілі проекту передбачали розвиток в учнів на всіх етапах навчання, починаючи з початкової школи, економічного мислення, раціональної поведінки та партнерської співпраці; формування іміджу ділової людини, почуття людської гідності та цінностей різного типу праці; організацію розвивального середовища, спрямованого на вироблення умінь вибору професії, оцінювання ставлення до праці, відчуття відповідальності за майбутню діяльність. Розкриємо деякі аспекти проведеного дослідження.

Організація освітнього процесу в початковій школі здійснювалася через інтеграцію видів, форм і способів діяльності в урочний і позаурочний час, враховуючи провідний етап діяльності учнів початкової школи — учіння. Мета: розвиток та корекція пізнавальної здатності учнів до вибору успішної професії. Завдання: підтримка в учнів пізнавально-дослідницького інтересу до світу професій, які реалізовувалися через такі напрями: формування мотивів партнерської поведінки; розвиток інтелектуальної ініціативи, пізнавальної активності, соціальної ролі «Я» в самореалізації життєвих потреб; створення умов для розвитку професійних орієнтирів. Завдання реалізуються при вивченні навчальних предметів та навчальної дисципліни «Основи економічної психології» за розділами: сенсомоторика, економіка, самопізнання, партнерство та ділове спілкування.

Висновки щодо результативності експерименту, підвищення якості освіти та розвитку кожного учня і вчителя такі: у молодших школярів на достатньому рівні розвинена пізнавальна активність, вольова здатність. Учні знають, що розпочате завдання потрібно закінчити і намагаються це зробити,

вони наполегливі у дотриманні правил поведінки у групі, вибирають кілька професій, близьких до професій батьків та знайомих людей; розвивається і розкривається творчий потенціал дітей (учні вміють визначати власні способи розв'язання задач та самовизначаються у власному потенціалі, який співвідноситься з вибраними професіями); в учнів адекватний рівень домагань і самооцінки (можуть і вміють виділити проблеми, здатні їх вирішувати); в учнів поглиблюються уміння контролювати й оцінювати досягнення; відчутним є розвиток соціальної позиції і розуміння учнями себе суб'єктом навчання; підвищується самостійність вибору й ухвалення рішень, що відповідають мотивам їх навчання; спостерігається зниження рівня агресії і тривожності, підвищення рівня емпатії; розвивається орієнтовно-дослідницький вид діяльності, зростає стійкість інтересу до світу; в розвитку дитини прогнозується усвідомлене спрямування до вибору професії; у вчителів помітно розвивається підприємницько орієнтована професійна педагогічна майстерність. Організація в школі науково-методичної роботи сприяє підвищенню професійного рівня вчителів-дослідників, розвитку їх професійної компетентності, підвищенню майстерності.

В основній (базовій) школі дослідження також здійснюється на основі врахування провідного етапу діяльності учнів у школі - до інтимно-особистісного спілкування. Завдання експериментальної роботи передбачали: дослідження соціальних ролей, ставлення до праці та ринкових відносин; оволодіння навичками лідерства, партнерської взаємодії; самовираження через індивідуальні стилі мислення; трансформація профінформації у зміст навчального матеріалу тощо. В учнів 5-6 класів проектувалося створення образу суб'єкта ринкових відносин і розвиток раціональної поведінки. З 7 класу - системне здобуття учнями економічних знань, формування способів економічного мислення у відповідності до індивідуально-особистісних особливостей учнів. Навчально-методичне забезпечення: посібники для учнів і вчителів: «Суб'єкти ринку», «Раціональна поведінка», «Економічні системи», «Самопізнання», «Діловий контакт» (англійською, німецькою мовами). У 8-9 класах розпочинається допрофільна підготовка, інтегрується зміст проекту в освітній процес, здійснюється психолого-педагогічне діагностування, вводяться спецкурси: «Людина і світ професій», «Особистіша готовність до вибору професії!», «Психологія», «Імідж ділової людини», «Ділова англійська» тощо.

Результати: У більшості закладів освіти незалежно від віку чи статі найвищі показники за трьома критеріями (вміння, ставлення, бажання) отримала сфера професій типу «людина - людина». Порівняння статистичних даних з різних навчальних закладів показало, що це пояснюється провідною діяльністю підлітка - спілкуванням, тому складно виділити це тільки як результат профільності закладу. На другому місці - сфера професій типу «людина - художній образ». З трьох критеріїв найвищий показник має «ставлення» до цього виду діяльності, потім «вміння». Такий результат є проявом здатності до творчості, що

розвивається завдяки середовищу, яке створене у закладі освіти незалежно від профільності класу. Підлітки вибирають як успішну професію у сфері "людина- людина" - 13,2 %; 12,6% - виявили відповідальне ставлення; 13,1% - виявили бажання. За допомогою тесту «Структура інтересів та схильностей» встановлено кількість учнів (в %) за рівнем вираженості інтересів до вибору професій, та, відповідно, профільного навчання: високий рівень інтересу: програміст - 49%; юрист - 43%; економіст і фармацевт - по 20%; лікар-16%.

Профільна школа — школа випускників (10-11 класи). З метою ефективної реалізації проекту на цьому етапі у виборі профільного навчання використовувались такі методи роботи вчителів з учнями: пошуковий метод, що передбачає постановку психологічної, економічної проблеми для самостійного її вирішення самими учнями; частково-пошуковий метод передбачає таке конструювання профільного за змістом заняття, при якому поряд з пошуком профінформації залишається місце самостійній творчій діяльності учнів. Під час обговорення ланки, якої не вистачає у виборі профілю, учні самі виявляють її. Щоб відновити хід і логіку суджень у пошуку профінформації, робляться узагальнення знайденої інформації (самостійно учнями або вчителем). Резюме щодо профілю роблять учні разом з учителем; «Метод відкриття». Учень у цьому випадку розглядається як «маленький дослідник». Йому дають пізнавати і відкривати світ професій самому, спрямовуючи дослідницьку діяльність через поставлену мету вибору профілю. Типовими методами профільного навчання у цьому випадку є: індивідуальне лабораторне експериментування, самостійне конструювання, художня і наукова творчість тощо. Спеціально підготовлені відповідальні особи з числа старшокласників здійснюють контроль компетентнісного виміру професії та якості організованих занять та уроків, на яких відбувається практика інтегрування професійно-інформаційного змісту та змісту навчального матеріалу. Постійно проводиться аналіз рівня сформованості самостійності вибору успішної професії. Напрями діяльності: сенсовороча компетентність вибору успішної професії; проекція "Я", самовизначення, реалії теперішнього та моделювання майбутнього; кар'єрна спрямованість; розвиток компетенцій майбутньої кваліфікації; самореалізація творчого потенціалу; саморозуміння; власні позиції у ставленні до вибору успішної професії; надбання першого професійного досвіду; соціально-професійна адаптація; ціннісно-рольова поведінка як засіб самоствердження. Навчально-методичне забезпечення: «Людина і праця», «Основи підприємницької діяльності», «Основи інтелектуальної власності», «Входження в ринок праці», «Побудова кар'єри», «Самодіагностика профілю майбутньої професії», «Психогімнастика», «Самопізнання».

Результати: уміння застосовувати предметні знання у професійному самовизначенні 13,7%; навички пошуку профінформації та її впровадження у навчальний зміст - 23,8%; потреба у практичних діях та їх рольовій

демонстрації - 24,9%; критичне світосприйняття зовнішніх впливів — 19,9%; ініціативність в пошуку " ноу-хау " - 17,7%.

Профорієнтація як складова допрофільної підготовки та профільного навчання в школі має ряд цінних досягнень і разом з ними ряд не вирішених проблем, які загострилися на сучасному етапі розвитку шкільної освіти. Потребують відповідного вирішення передусім соціальні, організаційні, науково-методичні та інформаційно-технологічні проблеми. Соціальні: більше 50% учнів вибирають професію під тиском близьких дорослих людей (виходячи з матеріальних статків сім'ї) та за порадами своїх ровесників; від 70% учнів вважають, що успішну професію можна вибрати лише тоді, коли є «авторитетний» батько чи мати; 51,1% випускників школи не вмотивовані на вибір робітничих професій; 32% не сприймають професійно-орієнтованих інновацій, зокрема тих, що стосуються їх самостійності та готовності до професійного самовизначення. Організаційні: практично не діють та не існують концептуальні положення про зайнятість та працевлаштування випускників шкіл; відсутня нормативна база підготовки вчителів профконсультантів як найближчої до вирішення учнівських проблем Людини; випуск учнів 4, 9, 11 класів носить формальний характер, без подачі життєво-ціннісних установок, що орієнтують на близьке та віддалене майбутнє. Науково-методичні: у змісті психолого-педагогічної освіти пріоритетними залишаються теоретичні підходи (більше 60% ми говоримо учням про те, якими вони повинні бути, а не про те, як стати успішним, завдяки яким індивідуальним можливостям людина стає успішною тощо); з причини відсутності єдиних компетентнісних вимірів шкільної освіти більшість вчителів не беруть участі в інноваційних проектах; лише 12-13% вчителів за нашими спостереженнями працюють з творчим натхненням. Інформаційне матеріально-технічне забезпечення: учні слабо зорієнтовані на процеси трансформації знань про професії в різні види навчальної діяльності. З цією метою бажаними в базових школах мають стати так звані трансформаційні тренінгові центри, як для вчителів, так і для учнів та їхніх батьків.

Подальшого дослідження потребують проблеми: підготовка вчителів до інноваційної освіти та профорієнтаційної діяльності; встановлення зв'язків, визначення ролі і місця заходів в реалізації інтегрованих форм та змісту навчання; присутність в школі дієвої профорієнтації, допрофільної підготовки та профільного навчання, спрямованих на професійне та особистісне самовизначення учнів на різних вікових етапах розвитку та навчання; створення постійно діючого стимульно-мотиваційного простору професійного росту вчителя та компетентнісного зростання учнів; розширений доступ педагогічних кадрів до освітньо-інноваційної інформації та лідерських комунікаційних засобів професійної освіти

Література

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України.2017. № 38-39.

2. Базове моніторингове дослідження щодо професійної орієнтації учнів у закладах ЗСО. Інформаційні Матеріали https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zvit_Proforientatsiya_2020_sajt.pdf

3. Старша профільна школа: кроки до становлення. Методичні рекомендації. / А. Сеїтосманов, О. Фасоля, В. Мархлєвські - К, 2019. - 52 с

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОПРОФІЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ

Павловська Олена Валентинівна,
учитель вищої категорії, учитель-методист,
заступник директора з навчально-виховної діяльності,
гімназія № 136 м. Києва

Ефективне й результативне здійснення допрофільної підготовки учнів в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти є необхідною передумовою оптимального вибору ними профілю навчання [1], а також організації системи профільного навчання в 10-11(12), тобто ліцейних класах [3]. Тому проблема розроблення, обґрунтування й впровадження науково-методичного забезпечення системи допрофільної підготовки учнів у 5-9 (гімназійних) класах закладу загальної середньої освіти є досить актуальною. Вирішення означеної вище проблеми має особливе значення для успішної організації допрофільної підготовки учнів у 5-6 класах.

Метою нашого дослідження є уточнення поняття «науково-методичне забезпечення допрофільної підготовки учнів», а також визначення й обґрунтування компонентного складу такого забезпечення.

У науковій публікації О.О. Комліченко, науково-методичне забезпечення розглядається як «теоретичні основи навчального процесу» (науковий складник) та засоби їх «практичної реалізації» (методичний складник); до науково-методичне забезпечення навчального процесу віднесено «нормативно-правові акти в галузі освіти і науки, навчальні плани і програми, науково-методична, навчально-методична та навчальна література, наукове обґрунтування наочності, технічних засобів навчання, інформаційно-комп'ютерного забезпечення навчального процесу» [2, с 272]

Таким чином, науково-методичне забезпечення допрофільної підготовки учнів — це система теоретичних положень і методичних розроблень, на основі яких відбувається організація і здійснення цього процесу, які забезпечують його керованість і результативність. Означені теоретичні положення й методичні розроблення подано в текстах науково-методичних, а також директивних документів (наприклад, локальна правова база закладу загальної середньої освіти), що регулюють